

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)
nr.16, mei 2006

Dwarsblik

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft een aantal jaren geleden via het MIP project (Monumenten Inventarisatie Project) alle bouwwerken in de periode 1850-1940 geïnterpreteerd. Dit om een beter beeld te krijgen wat er in de periode van de jongere bouwkunst allemaal is ontstaan.

In de periode van het selecteren van

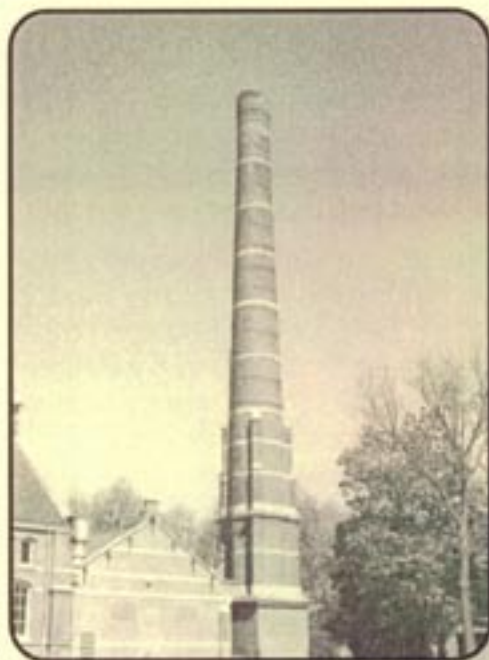
monumenten voor een mogelijke Rijksstatus bleek er behoefte te bestaan aan een meer specifieke benadering van bepaalde bouwwerken zoals silo's en steenfabrieken en andere type objecten. Deze behoefte rees ook ten aanzien van de fabrieksschoorsteen.

Hiervoor was nog geen enkel referentiekader. Vanwege de verzamelde deskundigheid binnen STIF werden wij gevraagd of wij in staat waren een dergelijk onderzoek te doen. Dit type onderzoek wordt binnen de Rijksdienst een dwarsblik genoemd. Na een eerste voorbereidend gesprek kregen wij de opdracht om deze dwarsblik samen te stellen.

Als werkwijze hebben wij gekozen om eerst ons eigen bestand middels foto's en dia's door te nemen om daarmee een voorselectie te maken. Tevens hebben we in een aantal sessies met deskundigen schoorstenen besproken, die wij persoonlijk niet kenden, maar anderen wel. Na deze inventarisatie kwamen langzaam maar zeker ook de criteria voor het feitelijke rapport naar voren. Zodat bouwontwikkelingen, vormgeving en

materiaalgebruik afzonderlijk maar ook in verband beoordeeld werden. Een ander belangrijk aspect was de zeldzaamheid in gebruik per bedrijfstak. Deze voorselectie werd vergeleken met de gegevens van de Rijksdienst en ook met de kennis van de heer H. Meijer van het gelijknamige schoorsteenbouwbedrijf. Daarna zijn er in een aantal bespreksessies de gegevens gefilterd tot een aantal selectiecriteria.

Aan deze criteria zijn alle ons bekende schoorstenen getoetst en hebben ze een waardering gekregen. Bewust niet olopend van 1 tot 131 maar als een geheel van belangrijke pijpen. Als een soort tweede selectie zijn plaatselijke en uitzonderlijke gevallen opgenomen die mogelijk niet een Rijksstatus maar wel een regionale aanbeveling verdienen deze hebben wij in een B lijst verzameld. A en B lijst vormen ongeveer de helft van het totale schoorsteenbestand in Nederland (10 % van wat er ooit heeft gestaan). Deze gegevens zijn gebundeld in een rapport wat bij de secretaris te verkrijgen is.

Beek

Op het terrein van de voormalige stroopfabriek van de firma SICOF (siroop, Conservenfabriek en Fruitdrogerij) in het Zuid-Limburgse Beek zal een nieuwe woonwijk worden gebouwd. Een plan om de fabrieksschoorsteen te behouden als herinnering aan de stroopfabriek is onlangs behandeld in de gemeenteraad.

Helaas is het voorstel om de schoorsteen in zijn geheel te behouden, afgewezen door de raad. De Heemkunde Vereniging Beek en de STIF hadden bezwaar aangetekend tegen de voorgenomen sloop van de schoorsteen, omdat de schoorsteen het laatste tastbare overblijfsel is van de eens bloeiende stroopindustrie in Beek.

Op de schoorsteen is in witte steen de bedrijfsnaam "SICOF" aangebracht.

Beuningen

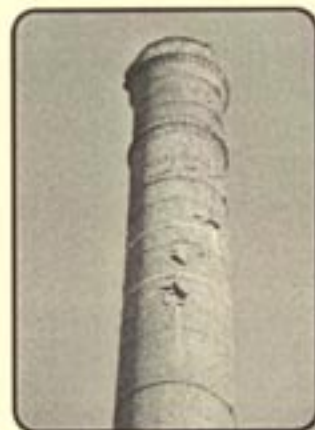
Op 18 februari 2006 is het startsein gegeven voor de restauratie van de steenfabriek De Bunswaard, met een spectaculaire abseilactie door scouts vanaf de 50 meter hoge fabrieksschoorsteen. De schoorsteen, gebouwd in 1920 door Canoy-Herfkens is vanaf het najaar van 2005 in restauratie. Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan het herstel van de schoorsteen, met de reconstructie van de kop die jaren geleden werd gesloopt. In de schoorsteen is met gele steen de naam van de fabriek 'Bunswaard' aangebracht, deze tekst werd tegelijk met het herstel van de kop ook weer gecompoteerd.

Enschede

In deze voormalige textielstad zijn nog slechts enkele fabrieksschoorstenen overgebleven. Een ervan is die van de voormalige textielfabriek van de firma Ter Kuile, aan de Wethouder Beverstraat. Na sluiting van de textielfabriek in 1969 werden de bedrijfshallen in gebruik genomen door detailhandel. Momenteel zit supermarkt Nettorama in het pand. Omdat de gemeente op de plaats van de fabriek een nieuwe woonwijk wil bouwen, en de eigenaar van het complex niet wil meewerken aan verkoop aan de gemeente, is een onteigeningsprocedure gestart. Het is nog onduidelijk wat er zal gebeuren met de schoorsteen, die naast de fabrieksgebouwen staat. In de wijk Roombeek staat nog een restant van een fabrieksschoorsteen van de voormalige gelijknamige textielfabriek. De ronde gemetselde ingekorte schoorsteen werd bij de vuurwerkrampe in 2000 zwaar beschadigd. Er bestaan plannen om dit schoorsteenrestant met de ruïne van het naastgelegen ketelhuis te consolideren als 'industriële monument'.

Fortmond

In de uiterwaarden langs de IJssel tussen Olst en Wijhe staat de hoge fabrieksschoorsteen van de voormalige steenfabriek "Fortmond". De schoorsteen, met de ruïne van de ringoven vormt het laatste restant van de steenfabriek, die in 1976 de productie beëindigde. Sinds de sluiting is het terrein van de steenfabriek in beheer bij Staatsbosbeheer. De schoorsteen, gebouwd in 1920 door Canoy-Herfkens, verkeert na jaren van verwaarlozing in zeer slechte staat. In de schacht zijn diverse gaten in het metselwerk ontstaan en het voegwerk is

grotendeels weggesleten door weer en wind. De schoorsteen is in 2003 op de rijksmonumentenlijst geplaatst'. De gemeente Olst-Wijhe zet zich in voor restauratie van de schoorsteen. Aangezien er onvoldoende financiële middelen waren voor restauratie, is nu ook subsidie aangevraagd bij het Europese Sociale Fonds (ESF). Begin april kwam het bericht dat er Europese subsidie is toegekend. Hiermee is de financiering rond en kan de restauratie in juni dit jaar van start gaan.

Groningen

De laatste overgebleven fabrieksschoorsteen in de Groningse binnenstad zal waarschijnlijk behouden blijven. Het gaat hierbij om de

schoorsteen van de voormalige vleesconservenfabriek van de firma Gerzon aan het Boterdiep. De 50 meter hoge gemetselde schoorsteen is gelijktijdig met het fabrieksgebouw in 1916 gebouwd. In de jaren

dertig werd de fabriek overgenomen door de confectiefabriek van de firma Simplon. Sinds 1981 is het fabriekscomplex in gebruik als jongerencentrum, onder de oude benaming Simplon. De schoorsteen staat aan de achterzijde van het fabrieksgebouw en is via een poort in de voorgevel bereikbaar. De afdeling Monumentenzorg van de gemeente Groningen zal de schoorsteen voordragen als gemeentelijk monument. De schoorsteen moet hersteld worden vanwege scheurvorming.

Zoetermeer

Op 21 februari besloot B&W van de gemeente Zoetermeer de schoorsteen van de voormalige tuinderij aan de Vlamingstraat - Van Leeuwenhoeklaan op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Na de sloop van de Nutriciaschoorsteen, voorheen bekend als baken aan de snelweg, is dit de enige overgebleven schoorsteen van Zoetermeer. De voormalige tuinderij waarbij de schoorsteen staat, dateert uit 1912. Rond die tijd moet deze samen met het ketelhuis zijn gebouwd. In de kassen werden oorspronkelijk komkommers gekweekt. Van de tuinderij resteren nu alleen de schoorsteen, de woning en een schuur. De pijp is gebouwd van rode radiaalsteen en circa 20 meter hoog en is voorzien van een fraaie kop met decoratieve banden.

Klimijzer 2005

Eind vorig jaar werd door het STIF-bestuur uit een ruime selectie projecten een keuze gemaakt voor een nieuwe kandidaat voor de tweejaarlijkse STIF-prijs: Het Klimijzer. De keuze voor Het Klimijzer 2005 is dit keer gevallen op een bijzondere schoorsteen in de categorie tuindersschoorstenen:

de schoorsteen van de voormalige tuinderij van de familie Buitelaar in De Lier. De schoorsteen werd behouden op initiatief van de Stichting De Timmerwerf. Deze organisatie nam vervolgens het initiatief om de schoorsteen te laten restaureren. Hiervoor wist zij een breed draagvlak te creëren en de steun van de voormalige gemeente De Lier (nu gemeente Westland) te verkrijgen, die besloot in 2002 om de schoorsteen als cultuurhistorisch object te behouden. Ook voor de financiering wist men diverse bronnen aan te boren, zodat uiteindelijk de opdracht tot restauratie kon worden gegeven. Het eindresultaat mag er zijn:

een fraai gerestaureerde tuindersschoorsteen op een markante plaats in het Westland. De

pijp staat fier overeind als een herinnering aan de vele honderden tuinderspijpen die er ooit in het Westland hebben gestaan. Stichting De Timmerwerf is een lokale organisatie, die eind jaren 90 werd opgericht met als doel de historische timmerwerf met authentieke inrichting aan

de Hoofdstraat in De Lier te behouden en te bestemmen als museum. De timmerwerf is intussen rijksmonument en ingericht als museum. Op het achterliggende terrein is de historische houtloods hergebruikt als koffie- en theeschenkerij De Bongaard. Een succesvol initiatief van de stichting dus die inmiddels al weer een ander resultaat op haar conto kan bijschrijven, het behoud van de prijswinnende tuindersschoorsteen. De schoorsteen staat solitair aan het Kralingerpad bij de kruising met de Burgemeester Crezeelaan in De Lier. De circa 13 m. hoge pijp werd omstreeks 1960 gebouwd uit twee soorten radiaalstenen van zowel De Ridder uit Den Haag als Canoy

Herfkens uit Tegelen. Hieruit kan worden opgemaakt dat de schoorsteen uit bouw materiaal van eerder gesloopte pijpen werd opgetrokken. De schoorsteen is een van de zeer weinige overgebleven tuinderspijpen in het Westland. In de eerste decennia van de

20ste eeuw moeten er honderden schoorstenen hebben gestaan in het Westland. Op oude foto's is dit schoorstenenlandschap nog goed te herkennen. Ook in andere tuinbouwgebieden is de schoorsteen grotendeels verdwenen.

Daarom is deze bijzondere restauratie voor STIF aanleiding om de organisatie die het initiatief hiertoe nam te vereren met Het Klimijzer 2005. De prijs zal op 7 juli in De Lier worden uitgereikt door STIF-voorzitter A.J. Barnard aan de heer C. van der Mark voorzitter van de Stichting De Timmerwerf.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:

€ 15,- voor particulieren
 € 115,- voor bedrijven en organisaties
 op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
 penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,
 J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag
 Tel: 070-389 75 08
 Email: fabrieksschoorstenen@hetnet.nl

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF
 Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg
 Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867
 Email: barna047@planet.nl